

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА МАГІСТРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.13 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО)

У статті розкрито особливості диригентсько-хорової підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво); визначено основні диригентсько-хорові компетентності вчителя музичного мистецтва, розкрито їх сутність; сформульовано програмні результати навчання; схарактеризовано форми, принципи, методи роботи та контролю з хорового диригування; визначено принципи добору навчального репертуару.

***Ключові слова:** магістрант; диригентсько-хорова підготовка; компетентності; програмні результати навчання; навчальний репертуар.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування національної системи освіти, інтеграції в європейський освітній простір, реалізації основних настанов Закону України «Про вищу освіту», Концепції розвитку педагогічної освіти та інших державних галузевих нормативних документів залишаються актуальними проблеми підвищення якості вищої освіти, підготовки фахівців нового покоління, зокрема вчителів музичного мистецтва, здатних на високому професійному рівні забезпечувати освітній процес у закладах освіти і культури. Важливим складником фахової підготовки фахівців спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) є формування диригентсько-хорових компетентностей магістрантів, які мають навчитися кваліфіковано проводити вокально-хорову роботу з учнями різних вікових категорій, адже вона залишається одним із дієвих засобів музично-естетичного виховання молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості професійної підготовки вчителя музичного мистецтва, різноманітні аспекти мистецької та музично-педагогічної освіти в Україні, академічні традиції музичної педагогіки досліджувались у працях Н. Дем'янюк (висвітлено процес формування диригентсько-хорових компетентностей студентів, обґрунтовано значущість

індивідуальних занять у підготовці вчителя музичного мистецтва) (Дем'янюк, 2020); В. Ірклієнко (розкрито особливості підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях з основного музичного інструменту) (Ірклієнко, 2019); О. Лобач (обґрунтовано навчально-методичне забезпечення підготовки вчителів музичного мистецтва) (Лобач, 2020); Н. Сулаєвої (умотивовано необхідність конвергентного поєднання формальної педагогічної освіти з неформальною мистецькою освітою, висвітлено її потенціал у збагаченні професійної компетентності майбутніх учителів) (Сулаєва, 2013); Т. Танько (обґрунтовано систему музично-педагогічної підготовки вчителів) (Танько, 1998); О. Рудницької (розкрито сучасні досягнення теорії та практики викладання дисциплін художньо-естетичного циклу) (Рудницька, 2005) та інших науковців.

Особливу увагу слід звернути на теоретичні та практичні досягнення видатних диригентів, хормейстерів і педагогів, які впродовж тривалого часу виховували хороших диригентів, зокрема А. Авдієвського, Л. Венедиктова, Е. Виноградової, В. Іконника, Ю. Кулика, Г. Левченка, П. Лиманського, П. Муравського, К. Пігрова, Т. Смирнової та інших.

Мета статті – розкрити процес диригентсько-хорової підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво).

Методи дослідження – аналіз педагогічної, методичної, музикознавчої літератури, нормативних документів, порівняльний аналіз, системно-структурний аналіз, класифікація, систематизація й узагальнення науково-теоретичного та емпіричного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Кафедра музики імені Григорія Левченка Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (ПНПУ імені В. Г. Короленка) має значний досвід підготовки вчителів музичного мистецтва – здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Вона здійснюється впродовж вісімнадцяти років: із 2004 року – за спеціальністю 8.010103 Педагогіка і методика середньої освіти. Музика (напрямок підготовки 0101 Педагогічна освіта), кваліфікація – учитель музичного мистецтва середньої школи; з 2007 року – за спеціальністю 8.02020401 Музичне мистецтво (галузь знань 0202 Мистецтво), кваліфікація – викладач музичних дисциплін; із 2016 року – за спеціальністю 014.13 Середня освіта

(Музичне мистецтво) (галузь знань 01 Освіта / Педагогіка), кваліфікація – вчитель музичного мистецтва, викладач музичного мистецтва, магістр середньої освіти (Музичне мистецтво), учитель інтегрованого курсу «Мистецтво».

Диригентсько-хоровій підготовці в освітньо-професійних програмах підготовки магістрів музичного мистецтва належить важливе місце, адже вона дозволяє студентам здобути фахові компетентності для роботи з учнівськими та іншими вокально-хоровими колективами. Приміром, як обов'язкові освітні компоненти «Хорове диригування» (162 години) входило до освітньо-професійної програми підготовки магістрів зі спеціальності 8.02020401 Музичне мистецтво; «Диригування» (180 годин) і «Сольний спів і диригування» (150 годин) – зі спеціальності 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво). Серед вибіркових освітніх компонентів упроваджувалась дисципліна «Практикум з хорового диригування» (120 годин).

Вивчення хорового диригування на другому рівні вищої освіти зумовлюється необхідністю вдосконалення диригентсько-хорової підготовки магістрантів до професійної діяльності в закладах освіти і культури. Дисципліна практична, професійно-орієнтована, забезпечує індивідуальну траєкторію розвитку здобувачів, адже при розробці робочих програм і доборі навчального репертуару враховуються результати попередньої музичної підготовки, рівень сформованості диригентсько-хорових компетентностей на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, індивідуальні творчі здібності магістранта.

Передумовами вивчення дисциплін диригентсько-хорового циклу в магістратурі є опанування освітнього контенту підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти відповідної спеціальності, котрий включає: теорію музики і сольфеджію, хорове диригування, хорознавство, хоровий клас, постановку голосу, основний музичний інструмент з практикумом зі шкільного репертуару, історію музики тощо.

У процесі вивчення хорового диригування формуються професійні компетентності магістрантів, серед яких – загальні: здатність утверджувати гуманістичні ідеали, демократичні цінності й традиції України; здатність критично аналізувати й оцінювати сучасні педагогічні та мистецькі явища, генерувати нові ідеї під час вирішення практичних завдань, комплексних та інноваційних

проблем; здатність на основі самопізнання формувати власний стиль педагогічної та мистецько-творчої діяльності; здатність до самовдосконалення та самовиховання. До фахових (спеціальних) компетентностей належать: здатність до мистецької (інструментальної, вокальної, диригентсько-хорової) та культурно-просвітницької діяльності, до компетентної оцінки мистецько-педагогічних явищ; здатність обґрунтовувати й утілювати педагогічно-виконавський задум і інтерпретувати музичний твір.

Програмними результатами навчання хорового диригування є: вміння враховувати специфіку художніх напрямів, стилів, жанрів у вербальній і виконавській інтерпретації музичних (мистецьких) творів; володіння основними засобами і прийомами виконання музичних творів; уміння інтегрувати складні виконавські техніки (інструментальні, вокальні, диригентські) у професійній діяльності; формування індивідуального стилю педагогічної та мистецько-творчої діяльності через самопізнання, самовдосконалення та самовиховання в освітньому просторі.

Дисципліна передбачає поглиблення знань і вдосконалення практичних диригентсько-хорових навичок шляхом вивчення більш складних творів за змістом, характером, формою («Думи мої, думи», обр. Є. Козака, сл. Т. Шевченка, «Нічка», муз. В. Телічка, сл. М. Меденцій, «Ой чого ти почорніло», муз. А. Литвинова, сл. Т. Шевченка), фактурою («То була тихая ніч», муз. К. Стеценка, сл. Лесі Українки, «Прощання», сцена з опери «Богдан Хмельницький», муз. К. Данькевича), засобами музичної виразності («Гагілка», укр. нар. пісня, обр. С. Людкевича, «Хор русалок» з опери «На русалчин Великдень», муз. М. Леонтовича, ред. М. Скорика), видом і типом хору («Щедрик», укр. нар. пісня, обр. М. Леонтовича, «Садок вишневий коло хати», муз. А. Вахнянина, сл. Т. Шевченка).

Специфіка навчальної дисципліни передбачає здійснення освітнього процесу у формі індивідуальних практичних занять. Вони мають усталену структуру: перевірка виконання індивідуальних самостійних завдань; аналіз і характеристика творів навчального репертуару; інтонування хорових партій; інструментальне виконання хорових партитур; робота над диригентською технікою; диригування хорових творів; виконання під власний супровід пісень дитячого репертуару. Співвідношення структур-

них елементів може змінюватись залежно від конкретної мети кожного заняття.

Під час навчання значна увага має приділятися опануванню та вдосконаленню диригентсько-хорової техніки і навичок роботи з хором. Починаючи працювати над твором, магістрант визначає вид і тип хору, для якого він написаний, кваліфікацію колективу, необхідного для його виконання. Опрацювання хорової партитури передбачає визначення диригентсько-виконавського плану твору, застосування таких диригентських жестів, які оптимально відтворюють художній образ, цілісність музичного твору. Магістрант обирає диригентські жести за такими критеріями:

- відтворення в диригентських жестах ритмічної структури музичного твору (витримані тривалості, особливі види ритмічного поділу, паузи, метр);

- показ динаміки музичного твору, характеру мелодії та їх відтворення в жестах (прийоми, навички показу динамічних відтінків (*forte*, *fortissimo*, *piano*, *pianissimo*, *crescendo*, *diminuendo* тощо), зміна амплітуди жестів тощо);

- відтворення темпу та розуміння його взаємозв'язку з характером твору й прийомами диригування;

- виконання звуковедення в диригентських жестах (*legato*, *non legato*, *staccato*, *marcato*, *sforzando* тощо);

- показ вступу, ауфтактів (характер ауфтактів залежно від темпу, динаміки);

- визначення прийомів зняття звучання хору й хорових партій та їх виконання диригентським жестом;

- розуміння характеру диригентського жесту на музичний твір у цілому (графічна уява диригентського жесту, технічні прийоми виконання, уявлення звучання хору, розподілення штрихів тощо).

Основними принципами успішного навчання хорового диригування є: педагогічне спрямування спеціальної диригентської підготовки (вивчення кожного музичного зразка з орієнтацією на майбутню музично-педагогічну діяльність); систематичності та послідовності має на меті поступове ускладнення завдань, їхня скерованість на творчий рівень опанування курсу; елективності – забезпечення умов для вибору магістрантом шляхів і засобів вирішення конкретних виконавських завдань;

урахування особистісного досвіду під час формування фахових компетентностей; вимогливість і постійна увага до професійної грамотності; емоційності – створення емоційного фону, творчої атмосфери як запоруки ефективності занять.

Принцип науковості сприяє педагогічно доцільній організації навчального процесу, оптимізації розвитку професійної майстерності майбутнього фахівця засобами диригентсько-хорової техніки, передбачає науково обґрунтоване планування роботи та ретельний добір навчального матеріалу.

Складання індивідуальних робочих програм здійснюється на основі: ґрунтовного і системного вивчення особистісних професійно значущих здібностей і якостей магістранта; розвитку, корекції та оптимістичного прогнозування цих якостей у напрямку цілісної професійної підготовки майбутнього фахівця; відповідності навчального матеріалу індивідуальним здібностям, рівню загального музичного розвитку та диригентської техніки; різноманітності репертуару за змістом, стилем, жанром, формою, фактурою, характером.

Важливим складником диригентсько-хорової підготовки магістрантів є вивчення й диригування професійно-орієнтованого дитячого пісенного репертуару, який складають обробки українських народних пісень, твори українських композиторів минулого та сучасності («Коло Дунаєчку», укр. нар. пісня, обр. М. Лисенка, «Прилетіла перепілонька», укр. нар. пісня, обр. Л. Ревуцького, «Гільце», укр. нар. пісня, обр. Г. Левченка, «Проліски», муз. А. Кос-Анатольського, сл. Н. Забіли, «Зайчиків сон», муз. К. Мяскова, сл. Б. Чіпа, «Котик-сон», муз. О. Чухрая, сл. В. Тарасенка, «Зелене слонення» муз. І. Кириліної, сл. О. Вратарьова, «Зелений світ», муз. А. Мігай, сл. Н. Кулик, «Краватка для жирафа», муз. Є. Карпенка, сл. А. Костецького, «Дитячі мрії», муз. і сл. Л. Горової, «Дві пісеньки», муз. і сл. Л. Горової тощо). Після аналізу та самостійного опрацювання дитячі пісні магістрант виконує її під власний супровід і диригує з дотриманням усіх програмних вимог.

Добір навчального хорового репертуару рекомендується підпорядковувати певним принципам: урахування художньо-естетичної цінності творів; єдності педагогічних, музичних і загальнокультурних завдань; доступності; послідовності та поступовості ускладнення; різноманітності за змістом, стилем,

жанром, формою, фактурою; узгодженості з програмами закладів загальної середньої та позашкільної освіти; спрямованості на мобільність і гнучкість здобутих компетентностей.

Використання на практичних індивідуальних заняттях із хорового диригування інформаційно-комунікаційних технологій, інтернет-ресурсів підвищує ефективність освітнього процесу та передбачає можливість прослуховування записів хорових колективів і творів різного рівня складності, порівняння виконавських інтерпретацій, застосування повноцінного хорового звучання при диригуванні творів тощо. Сприятливими для роботи також є застосування діалогічних методів навчання, зразкове виконання твору викладачем, застосування спеціальних вправ для закріплення конкретних диригентських прийомів, висловлення магістрантом самостійних суджень і прийняття ним рішень щодо виконавської інтерпретації хорових творів тощо.

До завдань для самостійної роботи магістрантів належать: аналіз хорових і пісенних творів навчального репертуару; виконання хорових партитур на фортепіано; вивчення та інтонування хорових партій; засвоєння схем тактування репертуарних творів і диригування їх на відповідному технічному й художньому рівнях; удосконалення технічних прийомів показу штрихів, темпу, ритму, динамічних і темпових градацій, фразування; робота над розкриттям художньо-образної сфери творів; опанування та виконання творів дитячого репертуару.

Контроль і оцінювання навчальних здобутків магістрантів відбувається у вигляді поточного, модульного та підсумкового оцінювання їх досягнень за всіма видами аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності на основі Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи. Критеріями оцінювання аудиторної роботи є: виконавська диригентська, вокальна та інструментальна інтерпретація хорових творів; систематична, результативна, цілеспрямована робота магістранта з удосконалення диригентсько-хорової майстерності; високохудожнє виконання творів навчального репертуару. Критеріями оцінювання самостійної роботи магістрантів є: здійснення аналізу та накреслення плану виконання хорових творів, їх вивчення, систематична, цілеспрямована робота з удосконалення диригентської техніки та художнього виконання репертуару.

Підсумком навчання є демонстрація магістрантом високого рівня досягнення запланованих результатів вивчення дисципліни, технічно-якісної та художньо-творчої інтерпретації хорових творів, що засвідчуватиме його безумовну готовність до подальшого навчання та / або професійної діяльності за спеціальністю 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво).

Диригентсько-хорова підготовка магістрантів здійснюється в умовах формальної та неформальної мистецької освіти, зокрема у творчих лабораторіях кафедри музики імені Григорія Левченка ПНПУ імені В. Г. Короленка – українському народному хорі «Калина» імені Григорія Левченка, народному аматорському жіночому вокальному ансамблі «Свічадо», народному камерному хорі імені П. Лиманського тощо. У мистецьких колективах вони мають змогу закріплювати й удосконалювати загальні та диригентсько-хорові компетентності, котрі формуються в межах навчальних освітніх компонентів освітньо-професійних програм, беруть участь у хоровому виконанні та диригуванні різноманітного репертуару, аналізують результати своєї роботи, збагачують цінний досвід керування хоровими колективами.

Висновки. Отже, кафедра музики імені Григорія Левченка ПНПУ імені В. Г. Короленка має багаторічний досвід успішної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальностей 8.010103 Педагогіка і методика середньої освіти. Музика, 8.02020401 Музичне мистецтво, 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво). Диригентсько-хорова підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва є обов'язковим компонентом усіх відповідних освітньо-професійних програм. Саме вона забезпечує формування професійних компетентностей, які необхідні магістранту для здійснення вокально-хорової роботи в закладах освіти і культури, музично-естетичного, патріотичного виховання та духовного розвитку молодого покоління українців засобами хорового мистецтва.

Перспективними напрямками дослідження є: пошук шляхів удосконалення диригентсько-хорової підготовки магістрантів, розробка нових методичних підходів до формування диригентської техніки, укладання та систематизація українського навчального репертуару з хорового диригування.

Список використаної літератури

- Дем'янюк, Н. Ю., Ірклієнко, В. С. (2019). Значущість індивідуальних практичних занять у формуванні професійних компетентностей учителя музичного мистецтва. *Педагогічні науки*, 74, 53-57. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/13906>
- Дем'янюк, Н. Ю. (2020). Формування професійних компетентностей учителя музичного мистецтва на заняттях з хорового диригування. В кн. *Естетика і етика педагогічної дії*: збірник наук. пр. (Вип. 21, с. 101-111). Полтава; Київ. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/16292>.
- Лобач, О. О. (2020). Навчально-методичне забезпечення професійної підготовки вчителів музичного мистецтва. В кн. *Змістовий складник формальної професійної освіти вчителів музичного мистецтва (І освітній рівень)*: монографія (с. 126-146). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна та мистецька*: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Сулаєва, Н. В. (2013). *Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти*: монографія. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Танько, Т. П. (1998). *Музично-педагогічна освіта в Україні*: монографія. Харків: Основа.

Nataliia Demianko

CONDUCTING AND CHOIR TRAINING FOR MASTER'S STUDENTS MAJORING IN SPECIALTY 014.13 SECONDARY EDUCATION (MUSIC ART)

The article reveals the peculiarities of conducting and choral training for students of the second (master's) level of higher education, specialty 014.13 Secondary education (Music art). The Hryhoriy Levchenko Department of Music of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University has considerable experience in training masters of music art, in particular, in specialties 8.010103 Pedagogy and methods of secondary education. Music, 8.02020401 Music art, 014.13 Secondary education (Music art). Conductor and choir training in the educational and professional programs of master's training occupies an important place and is carried out within the courses "Choir Conducting," "Conducting," and "Solo Singing and Conducting." In the process of studying educational components, general competencies are formed (the ability to affirm humanistic ideals, democratic values, and traditions of Ukraine; the ability to critically analyze and evaluate modern pedagogical and artistic phenomena, generate new ideas when solving practical tasks, complex and innovative problems; the ability to form, based on self-knowledge own style of pedagogical and artistic and creative activity; the ability for self-improvement and self-education) and professional competence (the ability for artistic (instrumental, vocal, conducting and choral) and cultural and educational activities, for a competent assessment of artistic and pedagogical phenomena; the ability to justify and implement a pedagogical and performing idea and interpret a musical work by means professional and pedagogical speech). Program learning outcomes are the ability to take into account the specifics of artistic directions, styles, and genres in the verbal and performance interpretation of musical (artistic) works; mastery of basic means and methods of performing musical works; skills to integrate complex performing techniques (instrumental, vocal, conducting) in professional activities; formation of an individual style of pedagogical and artistic and creative activity through self-discovery, self-improvement and self-education in the educational space. The specificity of the educational discipline involves the implementation of the educational process in the form of individual practical classes. They have an established structure: checking the performance of individual independent tasks; analysis and characterization of works of the educational repertoire; intonation of choral parts; instrumental performance of choral scores; work on conducting equipment; conducting choral works; self-accompanying performance of songs

from the children's repertoire. The main principles of successful training are the pedagogical direction of special conducting training; gradual complication of tasks, directing them to the creative level of mastering the course; providing conditions for the master's student to choose ways and means of solving specific executive tasks; taking into account personal experience during the formation of professional competences; constant attention and demand for professional literacy; creating an emotional background, a creative atmosphere as a guarantee of the effectiveness of classes. Compilation of individual work programs is carried out on the basis of a thorough and systematic study of personal, and professionally significant abilities and qualities of the master's student; development, correction, and optimistic forecasting of these qualities in the direction of integral professional training of the future specialist; correspondence of the educational material to individual abilities, the level of their general musical development and conducting technique; diversity of the repertoire in terms of content, style, genre, form, texture. Control and evaluation of educational achievements takes place in the form of the current, modular, and final evaluation of the achievements of master's students in all types of classroom and extracurricular educational activities. The criteria for evaluating classroom work are executive conducting, vocal and instrumental interpretation of choral works; systematic, effective, purposeful work of a master's student to improve conducting and choral skills; highly artistic performance of works of the educational repertoire. The conducting and choral training of master's students is carried out in the conditions of formal and non-formal art education, in particular in the creative laboratories of the Hryhoriy Levchenko Department of Music of PNPU.

Keywords: master's student; conducting and choral training; competences; program learning outcomes; educational repertoire.

References

- Demianko, N. Yu. (2020). *Formuvannia profesiinykh kompetentnosti uchytelia muzychnoho mystetstva na zaniattiakh z khorovoho dyryhuvannia [Formation of professional competences of a music teacher in choral conducting classes]*. In *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]: zbirnyk nauk. pras.* (Is. 21, pp. 101-111). Poltava; Kyiv. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/16292> [in Ukrainian].
- Demianko, N. Yu., & Irkliienko, V. S. (2019). *Znachushchist indyvidualnykh praktychnykh zaniat u formuvanni profesiinykh kompetentnosti uchytelia muzychnoho mystetstva [Significance of individual practical classes in the formation of professional competences of the music teacher]*. *Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]*, 74, 53-57. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/13906> [in Ukrainian].
- Lobach, O. O. (2020). *Navchalno-metodychne zabezpechennia profesiinoi pidhotovky vchyteliv muzychnoho mystetstva [Educational and methodological provision of professional training of music teachers]*. In *Zmistovyi skladnyk formalnoi profesiinoi osvity vchyteliv muzychnoho mystetstva (I osvitnii riven) [Content component of formal professional education of music teachers (I educational level): monohrafiia* (p. 126-146). Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka. [in Ukrainian].
- Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika: zahalna ta mystetska [Pedagogy: general and artistic]: navch. posib.* Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Sulaieva, N. V. (2013). *Pidhotovka vchytelia v pedahohichnomu prostori neformalnoi mystetskoï osvity [Teacher training in the pedagogical space of informal art education]: monohrafiia.* Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Tanko, T. P. (1998). *Muzychno-pedahohichna osvita v Ukraini [Music and pedagogical education in Ukraine]: monohrafiia.* Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].

Одержано 20.02.2023 р.